

інших, приймати власну індивідуальність, покращить навички спілкування з оточенням та вкаже як правильно виходити з конфліктних ситуацій. У разі потреби соціальний працівник залучає до співпраці психологів, юристів, сприяє проходженню медичного огляду, отримання консультації лікарів, направляє осіб, які вчинили насильство, до центрів (організацій) для проходження корекційної програми.

Найбільш перспективним напрямком соціальної роботи з жертвами насилля є психологічна підтримка, тому дослідники починають акцентувати увагу на використанні різних методів арт-терапії, для того, щоб допомогти клієнту впоратися зі своєю проблемою. Такі технології мають позитивний результат через те, що тут переважає невербальне спілкування, адже особам, які стали жертвами насильства, дуже важко виловити свої думки та почуття через глибоку психотравму.

Одним із сучасних напрямків арт-терапії є фототерапія, де соціальний працівник та клієнт можуть використовувати як готові фотоматеріали, так і створювати оригінальні авторські знімки, адже фотографія виступає головним інструментом психологічної ідентичності особистості. В результаті цього клієнту набагато простіше говорити про людей на фотографіях (навіть якщо серед них і є він сам), ніж про себе безпосередньо. На основі цих технологій вирішуються різного роду психологічні проблеми, формується творча та здорова особистість, розвивається людський потенціал та підвищується психічне і духовне здоров'я [5].

З огляду на все вище зазначене, можна дійти висновку, що проблему насильства в сім'ї можна вважати відносно новою для нашого суспільства, але багато зусиль було прикладено для того, щоб люди звернули увагу на цю проблему та почали вживати заходи для її вирішення. Удосконалення законодавства, створення соціальних програм та проєктів, а також підвищення рівня обізнаності людей стосовно означеної проблеми є головним кроком вперед у подоланні сімейного насильства.

Список використаних джерел

1. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. К. : ДЦССМ, 2002. Кн. 4. 935 с.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>
3. Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації «Запобігання та протидія насильству». К., 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2018/5/22/mon.pdf>
4. Войтова Л. В. Соціально-педагогічна робота щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї / Войтова Л. В. // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 1. С. 79 – 86.
5. Кальницька К. О. Соціально-психологічні технології роботи з жінками-жертвами насильства в сім'ї та чоловіками-кривдниками // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Психологічні науки. Чернігів : ЧНПУ, 2014. Вип. 121. Т.1. С. 143 - 148.

Кряж І. В.,

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри прикладної психології
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДҐРУНТЯ СОЦІАЛЬНИХ «ЗЕЛЕНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ»

Ознакою сучасного світового розвитку соціальної роботи є перегляд її меж та функцій, який здійснюється в контексті Глобальних цілей сталого розвитку [2]. Все більшої актуальності набуває екологічна підготовка фахівців з соціальної роботи, формування в них екологічної компетентності [4], готовності працювати на «екологічну перспективу»: відповідати на екологічні виклики, впроваджувати зелені технології, просувати екологічно

сталий спосіб життя в громадах [2]. Тож, ставиться питання: «Чи готові університети до викладання курсів для соціальних працівників із впровадження в громадах силами членів цих громад екологічних проєктів та «зелених технологій» як основи соціально-економічного розвитку, а не лише курсів із формування екологічної свідомості?» [2, 22].

Встановлення психологічних закономірностей, врахування та використання яких є умовою ефективності соціально-екологічних проєктів, є завданням психології екозбереження, що виокремилася з інвайронментальної психології на самому початку цього століття (див.: [1]). Ця галузь психології орієнтована саме на вирішення практичних завдань в трьох взаємопов'язаних напрямках: просування ідей екологічно сталого розвитку, просувати екозберігаючу поведінку (екологічні практики), сприяти підтримці психологічного зв'язку людини з природним оточенням.

Розробка та реалізація «зелених інтервенцій» в громадах розглядається в контексті соціального (некомерційного) маркетингу, тобто використання маркетингових технологій некомерційними організаціями для реалізації екозбережувальних програм та просування ідей екологічно сталого розвитку та екологічних практик. Йдеться про вивчення та сегментування «ринку некомерційних послуг», розробку та позиціонування некомерційного продукту, соціальне проєктування, розробку соціально-екологічних повідомлень тощо.

За канадським дослідником Д. Маккензи-Муром, першим етапом соціально-екологічного маркетингу в громадах має бути виявлення бар'єрів, що перешкоджають змінам в поведінці, та визначення тих бар'єрів, на подолання яких будуть спрямовані основні зусилля. Лише після цього проєктується програма дій (з подолання бар'єрів та реалізації змін в поведінці), її пілотний запуск та корегування й лише після цього – реалізація та оцінка результатів [10; 11].

Окремий тип бар'єрів, що перешкоджають змінам, – внутрішні, психологічні, до яких відносяться особистісні переконання, упередження, хибні уявлення, недостатня інформованість тощо.

Особливі психологічні бар'єри – дискурсивні, тобто самі способи усвідомлення екологічних проблем, зафіксовані в громадському дискурсі, в способах міркування про дані проблеми. Й зміна дискурсу підштовхує до переосмислення дійсності. Так, ми можемо говорити про проблему сміття або ж про проблему відходів / залишкових ресурсів, й це вже спонукає з нового боку побачити звичні речі, побачити нові можливості замість обмежень / ускладнень.

Для ідентифікації та визначення значущості тих чи інших бар'єрів ефективним є проведення пілотних досліджень (інтерв'ю, опитування, фокус-групи) на представниках двох груп людей – тих, хто вже реалізує проєкологічні способи дій, та тих, хто ними нехтує.

Важливий спосіб просування проєкологічних способів дії (таких як сортування відходів, компостування органічних відходів, скорочення витрат води, енергозбереження тощо), ефективність якого було доведено багаторічною практичною діяльністю в розвинених країнах, – особисте зобов'язання. Р. Батор та Р. Чалдіні відмічають, що особисте зобов'язання не лише спонукає людей бути послідовними в діях та закріплює проєкологічні форми поведінки, а й служить каталізатором для засудження руйнівних дій та полегшує формування нової ідентичності – проєкологічної людини [5]. Можна додати, що це також сприяє активації особистих проєкологічних норм. Як допоміжні прийоми використовуються добре відомі «нога в дверях» та «ви вільні в своєму рішенні» [8].

Труднощі просування проєкологічних практик (й екологічно сталого способу життя в цілому) значною мірою пов'язані з особливостями соціальних екологічних норм, а саме – з розходженням між приписними (декларованими) та описовими (проскриптивними, спостережуваними) нормами [7]. В нашому суспільстві (й це в цілому є характерним для західної, індивідуалістської, культури) вирішальне значення має саме описова норма, тобто ті способи дії, яким практично слідує більшість. Емпіричні дослідження показують, що саме повідомлення про описову норму безпосередньо впливає на поведінку (на відміну від приписної норми, опосередкований вплив якої вдвічі слабше [6]). Тому в маркетингових

повідомленнях слід акцентувати саме проекологічну норму. Якщо демонструється несхвальна поведінка, це необхідно поєднувати з показом того, як такі дії засуджуються іншими людьми, та доповнювати вказівкою на проекологічні дії як нормативні.

При розробці звернень до цільових аудиторій необхідно чітко та зрозуміло передавати основне повідомлення, уникати образів-«вампірів», надавати корисну інформацію, релевантну потребам, цінностям, переконанням одержувачів звернень [5].

При проєктуванні та реалізації соціальних «зелених інтервенцій» необхідно враховувати причини, через які люди можуть чинити опір проекологічним змінам у способі життя. Такими причинами можуть бути: інерція (люди слідуєть звичним способам дії, що зафіксовано на рівні автоматизмів); дія механізмів психологічного захисту – заперечення екологічних загроз; технологічний оптимізм – віра в те, що екологічну ситуацію можуть виправити технологічні удосконалення; сприйняття необхідних змін в способі життя як вимоги жертви та бідності [12].

Американський психолог С. Оскамп виділяє різні мотиваційні підходи для того, щоб диференційовано звертатися до людей різного психологічного типу:

- «добровільна простота» як бажаний, свідомо обраний спосіб життя;
- соціальне заохочення до конкретних ресурсозберігаючих дій (дається соціальна модель, «мода» на зелену поведінку);
- забезпечення зрозумілих екологічних норм (включаючи юридично закріплені норми);
- використання віри в технологічні досягнення;
- організація діяльності екологічних груп (відповідає потребам в спілкуванні, в соціальному схваленні, сприяє формуванню нової соціальної ідентичності);
- оголошення «моральної війни» екологічно нежиттєздатному способу життя, що ставить під загрозу майбутнє планети (потреба в безпеці).

Крім вказаних вище, перспективним є також підхід, що спирається на переживання зв'язку з природним світом, з усіма живими істотами. Психологічне підґрунтя цього переживання становить біофілія – вроджений потяг до живого, відчуття спорідненості з іншими біологічними видами [3]. Цей підхід є важливим також тому, що він допомагає людям відновити та посилити свій зв'язок з природою, який є психологічним ресурсом, що сприяє психологічному благополуччю людини [9].

Щодо діяльності екологічних груп, останніми роками в нашій країні поширюється рух zero waste (нуль відходів), спрямований не лише на вирішення проблеми побутових відходів, а й на зниження людського тиску на екологічні системи в цілому, зменшення екологічного сліду кожної людини. Соціально-екологічні інтервенції в цьому напрямі здійснюються переважно екоактивістами-волонтерами. Команди екоактивістів намагаються об'єднати широкі різноманітні просвітницькі та заохочувальні ініціативи з провадженням на практиці роздільного сортування, організацією пунктів збору відходів. Так, діяльність харківської команди Kharkiv Zero Waste включає просвіту населення щодо свідомого споживання та сортування відходів, прийом вторсировини в екохабах, екоаудити та еконавчання в організаціях, а також прийом та перерозподіл речей на ReUse (для повторного використання) та продуктів для пенсіонерів. Така комплексна діяльність цієї некомерційної організації дає яскравий зразок нерозривного зв'язку соціальних зелених інтервенцій з соціальним захистом населення.

Список використаних джерел

1. Кряж И. В. *Психология глобальных экологических изменений: монография*. Х.: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012.
2. Семигіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник АПСВТ*. 2018. №2. С. 11 - 27.
3. Уилсон Э. О. *Биофилия: Врожденная тяга к живому как связь человека с другими биологическими видами*. М, 2017.
4. Чайковська Г. Б., Главацька О. Л. Екологічний підхід у професійній підготовці фахівців із соціальної роботи. *Педагогічний альманах*. 2019. В.41. С.261 - 266.

5. Bator R. J., Cialdini R. B. The application of persuasion theory to the development of effective proenvironmental public service announcements. *Journal of social issues*. 2000. Vol. 56. No 3. P. 527 – 541.
6. Cialdini R. B. Crafting normative messages to protect the environment. *Current Directions in Psychological Science*, 2003. 12(4), 105–109. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01242>
7. Guckeritz S., Schult P. W., Rensyn T., Cialdini R. B. Descriptive normative beliefs and conservation behavior: The moderating roles of personal involvement and injunctive normative beliefs. *European Journal of Social Psychology*. 2010. Vol. 40. No 3. P.514 - 523
8. Gueguen N., Meineri S., Martin A., Grandjean I. The Combined Effect of the Foot-in-the-Door Technique and the “But You Are Free” Technique: An Evaluation on the Selective Sorting of Household Wastes. *Ecopsychology*. 2010. Vol. 2. No 4. P. 231 - 237.
9. Kryazh I. (2019). The Positive Effect of Nature Connectedness on Psychological Wellbeing: The Significance of Trust as a Mediator. *Psychology Journal of Higher School of Economics*, vol. 16, no 1, pp. 27-49. DOI: 10.17323/1813-8918-2019-1-27-49
10. McKenzie-Mohr D. Fostering sustainable behavior through community-based social marketing. *American Psychologist*. 2000. Vol. 55. No 5. P.531 - 537.
11. McKenzie-Mohr D. Promoting sustainable behavior: an introduction to community-based social marketing. *Journal of social issues*. 2000. Vol. 56. No 3. P.543 - 554.
12. Oskamp S. Psychological contributions to achieving an ecologically sustainable future for humanity. *Journal of social issues*. 2000. Vol. 3. No 56. P. 373 - 389.

Кряж І. В.,

доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

Левенець Н. В.,

аспірант кафедри практичної психології
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна)

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЧИННИК СУБ’ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність теми. Формування внутрішнього світу особистості є складним питанням, яке вивчається протягом всієї історії психології. В нашому дослідженні ми вивчали вплив екзистенційних психологічних чинників на відчуття суб’єктивного благополуччя, яке є відображенням гармонійно розвинутого внутрішнього світу людини.

Згідно World Happiness Report від 20 березня 2020 року Україна посідає 123 місце за «рівнем щастя» зі 156 країн [3], тобто перед вітчизняними вченими стоїть актуальне питання про те, що може зробити наших співвітчизників більш щасливими.

В сучасній психології існує декілька підходів до розуміння сутності благополуччя: два базові (гедоністичний та евдемонічний, що виникли в руслі однойменних філософських вчень), а також інтегрований, аксеологічний та суб’єктно-вчинковий підходи. Для цілей нашого дослідження у якості теоретико-методологічної бази було обрано евдемонічний підхід (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, К. Ріфф, В. Франкл, А. Ленгле), який виходить із розуміння людини, в першу чергу, як особистості, орієнтованої на пошук внутрішнього смислу існування, реалізацію потреб, закладених у людській природі, які ведуть до особистісного зростання та відчуття власної гідності, а не як механізму, спрямованого на задоволення власних потреб, продиктованих умовами існування та індивідуально-типологічними особливостями. Вимірами щастя вважаються наявність у людини цілей в житті, здатність бути самостійною, компетентною, аутентичною, рух до самоактуалізації тощо.

Екзистенційний аналіз як один з напрямів евдемонічного підходу базується на головній ідеї щодо самобутнього існування людини об’єктивному існуванню світу речей. Сучасне